

**PROBLEMA TRANSILVANEAN ÎN PROPAGANDA
ROMÂNEASC DIN CEL DE-AL DOILEA R ZBOI
MONDIAL - PROPAGANDA PRIN RADIO -**

**THE TRANSYLVANIAN ISSUE IN THE ROMANIAN
PROPAGANDA DURING THE SECOND WORLD WAR**

Remus Justin Nic *

Abstract

The article tackles the Transylvanian issue in the Romanian propaganda during The Second World War, especially radio propaganda. Thus, the article analyzes the methods and ways by which the Radio supported the propaganda regarding the loss of the north-western Transylvanian territories, using as main documentation source the Archives of The Romanian Radio Broadcasting Company.

Key-words: Propaganda, Radio, Second World War, Dictate, The Transylvanian Issue.

Propaganda românească din anii celui de-al Doilea Război Mondial cu privire la „problema transilvăneană” s-a desfășurat pe trei mari paliere și anume: presa, Ministerul Propagandei Naționale și Radio-ul.

În cele ce urmează vom încerca să prezentăm și să analizăm rolul avut de Radio în angrenajul care se numește aparatul de propagandă românească din cel de-al doilea război mondial.

Drept punct de plecare îl reper în demersul nostru, găsim foarte potrivite și pline de expresivitate câteva cuvinte rostite de filosoful Constantin Noica în emisiunea „Ardealul în spiritualitatea românească”, de la ora 20:00, din 23 august 1940: „Fiecare națiune își are un sâmbure de viață, un sâmbure original de viață. La obârșia fiecărei colectivități istorice organizate se întâlnește un centru formativ, prin dezvoltarea sa sau prin alipirea la care se realizează câte un organism național. Unitatea politică națională a Italiei se face în jurul regatului Sardiniei, după cum – iar exemplul acesta este încă mai potrivit – ființa Germaniei se întrupează în jurul Prusiei. Ei, bine, Ardealul nostru ar putea fi considerat o Prusie a României. Tim cu toții că nu în jurul Ardealului ne-am încheiat noi ca stat

* Doctorand al Facultății de Istorie, Universitatea București.

național, ci că Ardealul e cel care s-a alipit țărilor române ții. Dar dac ă a s-a întâmplat în ordinea de fapt a istoriei, pe planul spiritualității române ții, centrul nostru național este în Transilvania, în acea înv ățat Transilvanie – azil vecinic al naționalității române”¹.

Aceast ă cuvântare și mesajul transmis cuprind esența întregii activități propagandistice a Radioului românesc în perioada celui de-al doilea război mondial. Afirmarea se bazează pe studiul a numeroase emisiuni cu caracter cultural difuzate pe parcursul anilor 1940–1944.

Îns ă, pe lâng ă aspectul cultural, emisiunile urmăreau și atingerea unor obiective propagandistice, prin referiri repetate la orașele ardelenene, colile și bisericile ardelenene, c ărturarii și oamenii de văz ai Ardealului. Erau aduse în discuție originile daco-romane ale Ardealului, recens ămintele ungure ții din care reieșea superioritatea numeric ă a românilor în comparație cu cea a maghiarilor, dar și comparații, uneori mascate, alteori în mod direct, cu situația de odinioară a Transilvaniei sub st ăpânire maghiară. Totodată erau descrise amănunțit frumusețile și bog ățiile transilvănene.

Considerăm că prin intermediul tuturor procedeelelor amintite mai sus și a multor altele asemenea, se avea în vedere sensibilizarea opiniei publice, trezirea sentimentelor naționale în rândul românilor și asigurarea permanenței în luptele de poziție în ceea ce privește Problema Transilv ănean ă. Totodată, aceste transmisiuni aveau drept ănt, ca de altfel și întreaga mișcare de propagandă, ca organismelor de decizie internaționale să le fie întotdeauna amintită poziția poporului român cu privire la Ardeal. O astfel de informare se putea face atât cu ajutorul corespondenților străini din România, cât și prin intermediul Radio România Internațional.

Abordând pe scurt problema Radio România Internațional, este cunoscut faptul că declanșarea celui de-al doilea război mondial a determinat o creștere și diversificare a informației destinate străinătății. Pe lâng ă emisiunile în limbile franceză, engleză, germană și italiană, apar și emisiuni în greacă, turcă, sârbă, rusă și, mai târziu, între sfârșitul verii anului 1941 și toamna anului 1942, în limba ucraineană. În perioada războiului, evident, emisiunile în limbile străine au avut un puternic caracter propagandistic, de susținere a acțiunii militare și politice a României și, în același timp, de susținere a Puterilor Axei, în primul rând a Germaniei.

După ce la 23 august 1944, România s-a alăturat Puterilor Aliate, la sfârșitul aceluiași an s-a înființat postul „Dacia romană” care emitea în 5 limbi: engleză, rusă, franceză, maghiară și germană. Conform Deciziei Consiliului de Administrație, postul își propunea să lupte pentru încadrarea României în Națiunile Unite, să prezinte reconstrucția economică și democratizarea țării. Studiourile din

¹ Arhiva Societății Române de Radio (în continuare S.R.R.), dosar nr. 5/1940, f. 1.

Strada General Berthelot fuseser distruse de un bombardament german. Emisiunile se difuzau, provizoriu, din apropiere, de la Colegiul Sf. Sava. Pentru postul „Dacia romană” s-a achiziționat atunci aparatură și s-a amenajat un studio special în sala de festivități a Colegiului.

Urmărind transcriptul emisiunii lui Constantin Noica, mai sus amintite, nu putem rămâne indiferenți față de profunzimea ideilor acestuia în ceea ce privește Ardealul și cum se oglindete acesta în spiritualitatea românească. Noica susține că „Ardealul a reprezentat starea noastră de veghe”², atunci când poporul român se cufundase într-un stăruț somn/pasivitate (în privința granițelor și a unității statului român). Cu mult tact și diplomatie, face aluzie la granițele României (cele teritoriale dar și cele aflate în conștiința românilor), susținând existența a două linii de manifestare a reacțiilor poporului român: „Cu cât, în afară, război sau războaie românești erau mai mici toată și mai neașteptate, cu atât, în utru, în lumea spiritului, românul se înepenea mai mult. Ca să poată rezista puhoaielor pe care întruna le svârlea istoria în față, românul a trebuit să se înțeleze și să își pstreze firea. Războiul era mai mic toată și neașteptat pe dinafară, trebuia să fie așteptat și statornic în untru. Așa a trebuit să fie și așa a fost. Dar au venit timpurile și vor mai veni timpurile când războiul va trebui însuflit din untru. De timpurile acelea va trebui să fim cu-adevărat vrednici. Iar vrednicia românească nu se va întâmpla decât într-o direcție: prin alipirea noastră spirituală de Ardeal”³.

După emisiunile culturale ale lui Constantin Noica, pline de pilde și atingeri subtile în privința Ardealului, pstrând aproape aceeași linie, identificăm ciclul de emisiuni „Ora din Transilvania” din care se distinge cea care prezintă Blajul. Emisiunea începe cu prezentarea originilor Blajului, după care se face o paranteză în care se face referire la alte orașe ardelenice și la originile lor românești. Concluzia este aproape firească: „Importanța Blajului o constituie în întâia sut de ani a istoriei lui, înainte de toate faptul că era nu numai un târgușor cu populație românească – o populație românească cu mult mai numeroasă și mai bogată avea și Brașovul și Sibiuul –, ci orașul însuși era proprietatea unei instituții care prin însăși structura și prin însăși rosturile ei putea fi numai românească: episcopia română unită. Stăpânii lui, stăpânii în concepția feudală a cuvântului, așa cum erau în ele și stăpânii până în anul 1848, erau episcopii români uniți. Stăpânii Brașovului și Sibiuului erau Sași, ai Aiudului erau Ungurii, stăpânul Blajului era un român. Aci Români se menineau pe moșiile lor și în casa lor”⁴.

Acest discurs bine documentat, în aparență doar cu rol cultural, creează de fapt o imagine care reflectă răspândirea culturii, învătării și sentimentelor profund românești, dinspre vestitele colii ale Blajului spre toate colurile țării,

² *Idem.*

³ *Ibidem*, f. 5.

⁴ Arhiva S.R.R., dosar nr. 14/1942, f. 3.

creând o coeziune în simiri și idei. Numrul elevilor care studiau în aceste coli cretea de la an la an, ajungând la finalul studiilor să ducă cu ei „pe lângă cunoștințele cântate, rodnică mândrie a originii latine și a conștiinței naționale și ceea ce era deosebit de important, un puternic sentiment de solidaritate românească, dezvoltat în urma petrecerii împreună, ani de-a rândul a celor din țara Oltului cu cei din Banat, din Munții Apuseni, din Sălaj, Sătmăreț, Maramureș, de pe Mureș și Târnave”⁵, spre „satele lor de pretutindeni”.

Se desprinde din emisiune, mai mult ca sigur tot cu rol propagandistic – ca și punctarea originii latine –, pronunțarea repetată și parcă „apăsătoare” a cuvintelor „ardelean” și „românism”, care conduc spre sensibilizarea fiecărui ascultător, în privința spiritului național. Se creează, aproape inconștient, în mințile și sufletele ascultătorului, o paralelă, între Ardealul descris de Păclișanu și Ardealul începutului anilor '40.

Tot în cadrul ciclului de emisiuni „Ora din Transilvania”, difuzate în 1942, Petre Sucișu realizează mai mult decât o expunere despre Turda. Oferă cu acest prilej o imagine de ansamblu asupra orașelor ardelenice, îndemnând poporul român la unitate și coeziune, care pot fi îndeplinite cu ajutorul contribuției locale și a culturii românești. „Pe lângă multe posibilități de dezvoltare/ gaz metan, bășici și rate, apeduct, lumină electrică, ape curgătoare, mulțime de grădini cu vișini și pomezi – Turda poate să devină un oraș înfloritor, o mândrie a noastră turdenilor. Comerțul și industria îi vor mări prosperitatea economică. Prin aceasta și prin munca fiecărui cetățean local se va crea aici o adevărată cultură românească, românească în spirit și în materie. Din ruinele vechei și glorioasei culturi romane va răsări și va crește floarea minunată a unei culturi românești. Hmnicia și sufletul nostru ni-o vor da”⁶.

În tonul și atitudinea oamenilor de radio din acea perioadă se poate distinge o linie de gândire pozitivistă cu privire la Ardeal – deși era anul 1942 și „războaiele” cauzate de pierderea Ardealului se mai cicatrizaseră, dar nu definitiv.

Înaintând în studierea arhivelor radio ni se supune atenției o emisiune din ciclul „Ziarul ardelenilor”, susținută tot de Zenobia Păclișanu, care-l înfruntă pe Gheorghe Barișu ca întemeietorul „Gazetei de Transilvania”, ulterior numită „Gazeta Transilvaniei”. Prezentarea activității lui Gheorghe Barișu are drept punct culminant, pentru problematica care ne interesează, expunerea cu multă ardoare a cererilor lui Barișu cu privire la Ardeal, în timpul revoluției. Așa că, expunerea aceasta de cereri în favoarea Transilvaniei, realizată la radio într-o emisiune din 1942, creează un efect propagandistic semnificativ în rândul populației.

Transmisiunea din 30 august 1943 susținută de George Sârbăcea, printr-o sumedenie de informații referitoare la Ardealul de Nord, aduce la cunoștință și supune dezbaterii o situație deloc plăcută, dar reală, cu care se confruntă locuitorii

⁵ *Ibidem*, f. 5.

⁶ Arhiva S.R.R., dosar nr. 15/1942, f. 5.

Transilvaniei ocupate: „Dispărând din librării toate publicațiile românești, cari n-au mai găsit adpost nici cel puțin în rafturile anticarilor, cîrturimea noastră a fost obligată de împrejurări să îmbogățească vitrinele modeste ale puștelor librării eparhiale, ce ne-au mai rămas. Din această cauză de difuzare a cărții românești face parte inițiativa Bisericii ortodoxe unite în Transilvania de Nord, de a înlesni credincioșilor contactul cu Sfânta Scriptură și literatura religioasă, prin intermediul cărților românești”⁷.

Afirmam la începutul acestei expuneri că opiniile exprimate pe calea undelor cu referire la Transilvania se regăsesc uneori mascate sau îmbrăcate în discuții cu rol cultural. Însă, cum am susținut și la acel moment, au existat și păreri expuse liber și direct, păreri ce au rolul de a menține aprinsă speranța unei Româniî din care Ardealul va fi parte. În acest sens, într-o emisiune din 1941, care avea drept subiect marginea nord-vestică a spațiului etnic românesc, Ioan Lupă punctează rolul deosebit pe care l-a avut și-l poate avea în continuare Transilvania în progresul românismului, aceasta neputînd fi văzută decât ca parte a spațiului etnic românesc. „Transilvania este și rămîne în orice împrejurări parte integrantă – indivizibilă și inseparabilă – a sufletului și a spațiului etnic românesc. Dacă opera de organizare, de cultură, de știință, de progres în orice domeniu al vieții românești, nu a fost cu puțină nici în trecut, cu atât mai puțin e imaginabil în prezent sau viitor, fără contribuția neîntreruptă, fără inițiativa adeseori neprețuită, a elementelor transilvane. Cu drept cuvînt a fost numită Transilvania – țara stup. Din stupul acesta au rîșnit și vor rîși fără încetare elemente chemate și capabile să înlesnească, prin munca și sacrificiul lor, progresul românismului integral. Dacă unitatea națională a românilor a fost sortită în timpul din urmă să treacă prin cumplite încercări, un lucru rămîne totuși sigur: chiar dacă prin nedreptăți nechibzuite hotărîri omenești cările destinului istoric au mai putut fi despărțite, vremelnic și aparent, românii de pretutindeni se vor regăsi deapăruri în aceeași albie geografică, în același ritm istoric și în aceeași sinteză a nestrămutatelor orînduirii divine, care sunt și vor rămîne totdeauna mai puternice decât vremelnicele hotărîri omenești”⁸.

Atît în ceea ce privește presa, cît și în cazul emisiunilor radio, am concluzionat că toate aparițiile erau controlate de aparatul de stat. Ceea ce ne face să susținem această idee este rezultatul comparației dintre emisiunile difuzate înainte de 23 august 1944 și cele de după acest moment. Înaintea acestei date, tonul, deși pînă la ultimul moment încrezător în dreptatea românească, era mai scăzut, mai temător, mai rezervat și mai atent în alegerea cuvintelor și a subiectelor (spre exemplu: lipsa acuzelor directe aduse Germaniei și Italiei, o poziție mai fermă, exprimată direct contra deciziilor de la Viena și a nedreptăților și ororilor la

⁷ Arhiva S.R.R., dosar nr. 14/1943, f. 5.

⁸ Arhiva S.R.R., dosar nr. 7/1941, f. 18.

care eram supuși de maghiari). Totuși, această „cenzur” nu a putut opri oamenii de radio și oamenii de cultură - ei exprime regretul, tristețea și indignarea, ce-i drept, mai voalat, asupra situației Transilvaniei.

După data de 23 august 1944 această situație se schimbă. Prin intermediul radioului sunt formulate acuze directe, oamenii susținând cu multe argumente nedreptățile dictatului de la Viena, nemii și italienii fiind considerați direct vinovați de acestea. Prăpastia dintre unguri și români se adâncește, cu atât mai mult cu cât este scos la iveală, pe calea undelor, tratamentul aplicat românilor transilvăneni de către autoritățile maghiare.

Cel mai elocvent exemplu pentru această stare de lucruri este emisiunea din 13 decembrie 1944 a lui Pâclișanu, care îi propune tratarea aspectelor de ordin etnic și geografic ale judeului Cluj. De fapt, redactorul emisiunii face o extrapolare de la judeul și realitățile Clujului, la situația din întreaga regiune a Transilvaniei. Dincolo de modul riguros de expunere, remarcabil este și exactitatea datelor furnizate.

Aadar, emisiunea începe în forță, cu prezentarea rezultatelor unui recensământ ungar realizat în judeul Cluj, în 1941. „Recensământul oficial maghiar executat în anul 1941, după alungarea peste frontieră a unui important număr de Români, găsește în partea judeului Cluj pe care dictatul de la Viena a dat-o Ungariei, fără capitala lui, 156.649 locuitori. Din această țară, maghiari sunt 48.156, față de 104.700 români, deci 66,9% români față de 30,7% maghiari. Cifrele date de acest recensământ oficial ungar constituie cea mai zdrobitoare dovadă a nedreptății sângeroase și vârlite de autorii dictatului de la 30 august 1940 împotriva națiunii și a statului românesc. Pentru cei doi autori ai dictatului, 30,7% unguri valorau mai mult decât 66,9% români, care au fost smulși cu un gest brutal, caracteristic tuturor dictaturilor, din inima românismului și aruncați pradă molohului imperialismului maghiar. Nu s-a înțeles seama nici de trecutul, nici de sentimentele, nici de sufletul marelui masă românească, care popula, din cele mai vechi timpuri teritoriul acestui jude”⁹.

Se continuă cu o prezentare a regiunii Clujului, începând de la forma iunilor prestatale ale lui Gelu și până la recensământul ungar din 1910. Sunt evocate toate stăpânirile și formele de organizare întâlnite în jude în această perioadă, fiind făcute referințe și la represiunea maghiarilor asupra românilor. Această referință la represiunile ungarilor se face cu scopul de a sublinia faptul că, indiferent de încercările, de cele mai multe ori abuzive, de marginalizare sau chiar de excludere a românilor, acestea din urmă, nu s-au retras, ci, dimpotrivă, au continuat să locuiască și să se crească numeric, în ciuda tuturor greutăților și sorții potrivnice. „Evident, teroarea și acțiunea de desnaționalizare o simțea mai intens și mai puternic populația românească a judeului. După datele recensământului oficial

⁹ Arhiva S.R.R., dosar nr. 7/1944, f. 1.

ungar din 1910, românii formau 58% din totalul populației, față de 26,9% maghiari, totuși în orașul Cluj funcționau în anul 1918, 10 coli secundare cu limba de predare maghiară și niciuna cu limba de predare românească. Apoi din numărul funcționarilor administrației județene 82,9% erau maghiari; maghiarii erau 81,4% din numărul notarilor și teți iar românii numai 14% deși din 245 sate, românii aveau majoritatea absolută în 188; asemenea din numărul total al medicilor și teți 82,6% erau maghiari; din membrii corpului didactic al județului erau maghiari 61,3% față de 33% români. Din 8 bnci câte funcționau în 1918 în județ, 5 erau maghiare, iar din 17 bnci din Capitala lui, maghiare erau 15. Din 64 cooperative de credit erau maghiare 51, românești 9. Apăsă din toate prilejii mai ales în buit de o în buitoare atmosferă dușmănoasă, care o urmărea în oraș, în coala din sat, creia legile îi fixau o singură întă, maghiarizarea în administrația comunală și județeană, populația română a județului Cluj a sporit între 1870 – 1910 cu 26,7%, iar cea maghiară cu 62,6%, iar din numărul total al analfabeților județului 76,6% erau români, cici pentru dăni coala nu oferea nici un avantaj, cici cuprindea, în schimb, marea primejdie a desnaționalizării. Puterea de viață a elementului românesc n-a putut fi înșă înfrântă nici aici, cum n-a putut fi înfrântă în nici unul din județele de peste Carpații de aceia când, la sfârșitul rșoiului trecut, imperialismul germano-maghiar a fost prăbuit, populația județului Cluj a votat cu delirantă însuflețire alipirea la Regatul României Libere”¹⁰.

Cercetarea arhivelor radio duce spre o concluzie care situează întreaga propagandă radio din cel de-al doilea război mondial sub directă subordonare a statului. În acest sens, emisiunile cu privire la puterile Axei aveau în cea mai mare parte un caracter de informare și prezentau situațiile într-o lumină favorabilă. Totuși, în opinia noastră, transmisiunile, prin diferite metode și-au atins scopul de informare și continuă sensibilizare a opiniei publice cu privire la situația din Transilvania. În plus, emisiunile radio erau într-o legătură directă și continuă cu ziarele românești, care uneori preluau comunicatele oficiale de la postul de radio.

¹⁰ *Ibidem*, f. 3.